

Endüstri Mirası Sitleri, Yapıları, Alanları ve Peyzajlarının korunması için

ICOMOS-TICCIH ortak ilkeleri

“DUBLİN İlkeleri”

ICOMOS'un 28 Kasım 2011'de yapılan 17. Genel Kurulunda kabul edilmiştir.

Giriş

Dünya üzerinde değişik türde alanlar, yapılar, kentler, yerleşimler, peyzaj ve yollar sanayi kuruluş ve üretimine tanıklık etmektedir. Birçok yerde bu miras hala kullanılır durumdadır ve sanayileşme süreci devam etmektedir. Bazı yerlerde ise, geçmişteki etkinlik ve teknolojilerden geriye arkeolojik kalıntıları ulaştırmıştır. Endüstri alanları teknoloji ve üretim süreçlerine bağlı mühendislik, mimarlık ve kent planlama ile ilgili somut miras yanında, işçilerin ve bağlı oldukları toplulukların anıları, hüneryleri ve sosyal yaşamlarıyla bütünleşen soyut mirası da içerir.

Son iki yüzyıl içinde tüm dünyada görülen sanayileşme süreci insanlık tarihinin büyük bir aşamasını oluşturur; mirası da çağdaş dünya için önemli ve kritiktir. Sanayileşmenin öncüleri ve başlangıcı dünyanın çeşitli yerlerinde, hala aktif olan veya arkeolojik sitlerde, çok eski dönemlere kadar izlenebilir. İlgimiz bu tür süreçlerin örneklerine ve mirasına yöneliktir. Ancak buradaki ortak ilkeler daha çok çağdaş dönemin seçkin ve sistematik üretim, taşıma, enerji üreten veya denetleyen süreç ve teknolojiler, ticaret ve ticari ilişkiler, yeni sosyal ve kültürel düzenlemelerle belirginleşen modern dönem Sanayi Devrimi'ne yöneliktir.

Endüstri mirası oldukça hassastır ve risklerle karşı karşıyadır. Yalnız bilinçsizlikten, belgeleme eksikliğinden tescil edilmediğinden, saygı görmediğinden değil, değişen ekonomik eğilimlerden, olumsuz kavrayışlardan, çevresel kaygılardan veya iri boyutları ve karmaşıklığından dolayı da yitirilmektedir. Fakat mevcut yapıların ömrünü ve sahip oldukları enerji süresini uzatarak, endüstri mirasını koruyarak, yerel, ulusal ve uluslararası düzeylerde sürdürülebilir gelişme hedeflerini gerçekleştirmeye katkı sağlanabilir. Konu kalkınmanın sosyal olduğu kadar fiziksel ve çevresel yönleriyle de ilişkilidir ve o şekilde değerlendirilmelidir.

Son on yıllarda artan sayıda araştırma, uluslararası ve disiplinlerarası işbirliği yanında sivil toplum girişimleri de endüstri mirasının daha iyi tanınmasına ve korumacılar, paydaşlar ve meslek sahipleri arasında işbirliğinin artmasına büyük katkı sağlamıştır. Bu ilerleme Uluslararası Anıtlar ve Sitler Konseyi ICOMOS'un uluslararası başvuru kaynağı oluşturan tüzükleri ile UNESCO tarafından 1972'de geliştirilen Dünya Mirası Sözleşmesi gibi uluslararası tavsiye kararları ve araçları da katkıda bulunmuştur. 2003'te Endüstri Mirasının Korunması Uluslararası Komitesi (TICCIH) Endüstri Mirası için bu alandaki koruma ve konservasyonu yönlendirecek ilk uluslararası başvuru kaynağı olan Nizhny Tagil Tüzüğü'nü geliştirmiştir.

Dünya üzerindeki toplumların mirasının bir parçası olan Endüstri Mirasının özel niteliğini ve çağdaş ekonomik, yasal, kültürel ve çevresel konularla ilişkisini, karşı karşıya olduğu tehditleri gözönüne alan ICOMOS ve TICCIH, aşağıda sıralanan ve endüstri mirasının belgelenmesine, korunmasına, konservasyonuna, değerinin anlaşılmasına yardımcı olacak ilkeleri benimseyerek ve destekleyerek işbirliklerini geliştirmeyi istemektedirler.

1. Tanım: Endüstri mirası sitler, yapılar, kompleksler, alanlar ve peyzajlar yanında, onlarla ilgili makineler, eski veya devam eden sanayi süreçleri, hammadelerin çıkarılması, ürüne dönüştürülmesi ve ilgili enerji ve taşıma altyapıları hakkında veri sağlayan nesnelere veya

belgelerden oluşmaktadır. Eski veya yeni, sanayi süreçleri üretmek ve ürünleri daha geniş pazarlara dağıtmak için hammadde sağlayan doğal kaynaklara, enerji ve taşıma ağlarına bağlı olduklarından, endüstri mirası kültürel ve doğal çevre arasındaki derin bağı yansıtır. Hem taşınır ve taşınmaz varlıkları kapsar, hem de teknik bilgiler, işin ve çalışanların organizasyonu, toplulukların yaşamını biçimlendiren ve toplumlara, genelde dünyaya büyük düzen değişikliklerine yol açan karmaşık sosyal ve kültürel mirasla ilişkili soyut boyutları bulunmaktadır.

2. Endüstri mirası alanları amaçları, tanımları ve zaman içindeki evrimleri bakımından çok çeşitlidirler. Çoğu bölgesel veya tarihi koşulların, süreçlerin, teknolojilerin temsilcileridir; bazıları ise küresel etkinin seçkin örneklerini oluştururlar. Kimi de değişik teknolojiler ve tarihlere ait, bileşenleri birbirine bağlı sistemler veya komplekslerdir. Endüstri mirasının anlamı ve değeri yapı veya sitlerin maddi dokularına, bileşenlerine, makinelerine ve endüstriyel peyzaj olarak tanımlanan konumlarına, yazılı belgelere bağlıdır; ayrıca insanların anılarında, yerel sanat ve adetlerde, somut olmayan kayıtlarda ifade bulur.

I. Endüstri mirası yapılarının, sitelerinin, alanlarının, peyzajlarının belgelenmesi ve değerlerinin anlaşılması

3. Sanayi yapılarının, sitelerinin, peyzajlarının ve ilgili makinelerinin, donanımının, kayıtlarının veya somut olmayan yönlerinin araştırılması, belgelenmesi onların saptanması, korunması ve kültür mirası olarak anlam ve değerlerinin takdir edilmesi için gereklidir. Eski sanayi üretim süreçlerinde kullanılan insani beceri ve bilgiler çok önemli kaynaklardır ve kültürel miras değerlendirme sürecinde dikkate alınmalıdır.
4. Koruma ve yönetim için bütünlük bir temel oluşturabilmek için, endüstri mirasının korunması ve belgelenmesine yönelik araştırmalar onların tarihi, teknolojik ve sosyo-ekonomik boyutlarını dikkate almalıdır. Endüstri mirası sit ve yapılarının önemini saptamak için yürütülecek çalışmalarda disiplinlerarası araştırma ve eğitim programlarıyla desteklenen bir disiplinlerarası yaklaşıma gerek vardır. Bu amaçla alan araştırması, belgeleme, tarihi ve arkeolojik araştırma, malzeme ve peyzaj analizi, sözlü tarih ve/ veya kamu/ özel veya kurum arşivlerinde araştırma gibi çeşitli bilgi ve uzmanlık kaynaklarından yararlanılmalıdır. Belgeliklerin, şirket arşivlerinin, yapı planlarının, sanayi ürünlerinin örneklerinin araştırılması ve konservasyonu desteklenmelidir. Belgelerin incelenmesi, kültürel miras açısından önemlerinin tam olarak değerlendirilmesi için, çalışmalar ilgili sanayi konusunda uzman biri tarafından yapılmalıdır. Çalışmalara ilgili toplumların ve diğer paydaşların katılımı da bu etkinliğin önemli bir parçasıdır.
5. Endüstri mirası alan ve yapılarının önemini anlamak için buldukları alanın, bölgenin veya ülkenin sanayi ve sosyo-ekonomik tarihi ve dünyanın diğer bölgeleriyle olan ilişkisi hakkında ayrıntılı bilgiye gerek vardır. Belirli endüstri kollarına veya teknolojilere yönelik tekil, tipolojik veya karşılaştırmalı bölgesel araştırmalar tek yapıların, sitelerin, alanların veya peyzajların kültürel miras değerini anlamaya çok yardımcı olurlar. Bu araştırmalar kamuya, bilim insanlarına ve yöneticilerin erişimine açık ve araştırılabilir olmalıdır.

II. Endüstri mirası yapılarının, sitelerinin, alanlarının ve peyzajlarının etkili korunmasını ve konservasyonunu sağlamak

6. Endüstri mirası sit ve yapılarının arşiv kayıtları ve içlerindeki makinelerle birlikte korunması için uygun yaklaşımlar, yasal ve yönetsel önlemler alınmalı ve uygulanmalıdır. Bu önlemler endüstri mirası, sanayi üretimi ve ekonomi arasındaki ilişkiyi, özellikle şirketler ve yatırımlar, ticaret ve patentler gibi telif haklarına yönelik kurallar ile aktif sanayi işlemlerine uygulanabilir standartları gözetmelidir.

7. Yapıların, sitlerin, alan ve peyzajların, çevrelerinin ve ilgili nesnelere, belgelerin, çizimlerin, arşivlerin veya somut olmayan mirasın bütünleşik yönetim envanterleri, listeleri hazırlanmalı ve bunlar etkili yönetim-konservasyon politikaları ile koruma önlemlerinin parçası olarak kullanılmalıdır. Envantere giren kültür varlıkları yasal koruma altına alınmalı, önem ve anlamlarının, bütünlüklerinin ve özgünlüklerinin sürdürülebilmesi için gerekli konservasyon ve yönetim sağlanmalıdır. Tesadüfen bulunan sanayi mirasının gerekli şekilde belgelenmesi ve araştırılması için acil koruma önlemleri alınmalıdır.
8. Kültür mirası değeri olan aktif endüstri mirası yapıları ve sitelerinde süregelen kullanımlar kültürel değerlerin yaşatılması veya fiziksel ve ekonomik sürdürülebilirlik için yeterli koşulları sağlayabilir. Bu yapıların özellikleri, teknik olanakları saygı görmeli, çağdaş yapı, çevre yönetmeliklerini veya doğal-insan kaynaklı riskleri azaltma stratejilerini uygulamak için aşırı zorlanmamalıdır.
9. Endüstri mirası yapıları ve alanları için bütünlük veya işlevsel bütünlük çok önemlidir; bu nedenle koruma önlemleri yalnız binalara değil, iç donanımlarına da yönelik olmalıdır. Eğer içlerindeki makineler veya diğer donanım çıkarılır veya sitin bütünlüğünü etkileyecek kayıplar olursa, kültür mirası değerleri büyük ölçüde zedelenebilir veya indirgenir. İşleyen sanayi tesis ve komplekslerinin kapatılması durumunda, yetkililerin hızla müdahale ederek, içlerindeki makine, sanayi objeleri veya ilgili belgelerin çıkarılmasını sağlayacak veya tahribini önleyecek müdahalenin hızla yapılmasına olanak veren yasal ve yönetsel çerçevelerin oluşturulması gereklidir.

III. Endüstri mirası yapılarını, sitelerini, alanlarını ve peyzajlarını korumak ve sürekli bakımlarını yapmak

10. Endüstri mirası alanları ve yapılarının sürdürülebilir biçimde korunması için en uygun yol özgün kullanımlarının sürdürülmesi veya uygun yeni kullanımlar bulunmasıdır. Yeni kullanımlar sitin ilginç özelliklerine, donanımına, ulaşım ve etkinlik dağılımı özelliklerine saygı göstermelidir. Endüstri mirası alan ve yapılarının sürdürülebilir kullanımının yönetiminde kültür mirası değerinin dikkate alınması ve saygı görmesi için uzman katkısına gerek vardır. Fiziksel müdahaleler söz konusu olduğunda, imar yönetmelikleri, risk azaltma gerekleri, çevresel ve endüstriyel düzenlemeler ile diğer standartlar, endüstri yapısının kültürel miras boyutu dikkate alınarak, duruma göre uyarlanmalıdır.
11. Müdahaleler mümkün olduğunca geri dönüşebilir olmalı, yapının yaşına, önemli izlere ve işaretlere saygı gösterilmelidir. Değişiklikler belgelenmelidir. Bilinen eski bir döneme dönüş, eğitim amacıyla ve özel koşullarda kabul edilebilir; ayrıntılı araştırmaya, belgelere dayanmalıdır. Söküm ve taşıma, ancak çok özel durumlarda, sitin karşı konulamaz ekonomik veya sosyal nedenlerle yıkımı söz konusu olduğunda, kabul edilebilir.
12. Endüstri mirası alan ve yapılarının terk, işlev değişikliği ve/veya uyarlaması söz konusu olduğunda, bileşenlerin yıkımı ve malzemelerin taşınması dahil tüm işlemler, örneğin bileşenlerin yıkımı, makinelerin sökümü, kayıt altına alınmalıdır. Bileşenlerin endüstri süreçlerinin parçası olarak biçimleri, işlevleri ve yerleri ayrıntılı olarak belgelenmelidir. Çalışanların iş süreçleriyle ilgili sözlü ve yazılı hikayeleri toplanmalıdır.

IV. Halkın bilincini yükseltmek, eğitim ve araştırmayı desteklemek amacıyla, endüstri mirası yapılarının, sitelerinin, alanlarının ve peyzajlarının kültürel miras boyutunun ve değerlerinin sunumu ve anlatımı

13. Endüstri mirası çok yönlü özellikleri ile anlatılması gereken bir bilgi kaynağıdır. Yerel, ulusal ve uluslararası tarih konularında önemli bilgiler sağlar; kültürel etkileşimlerin zaman içindeki gelişmelerini açıklar. Bilimsel ve teknolojik gelişmeler kadar, sosyal ve sanatsal hareketlere ilişkin yaratıcı yetenekleri de gösterir. Endüstri mirasının başarıyla

korunması için halkın ve özel sektörün bilinçlenmesi, anlayış göstermesi önemli araçlardır.

14. Endüstri mirası hakkında bilinçlenmeyi artırmak ve bu mirasın çağdaş toplumlar için anlamını tüm zenginliğiyle kavratmak için aktif endüstri mirası alanlarına ziyaretler programlamak, üretim işlemlerinin yanı sıra, onlarla ilgili somut olmayan mirası, hikayelerini, tarihini, makinelerini ve endüstriyel üretim süreçlerini sunmak için düzenlemeler yapmak, sanayi veya kent müzeleri kurmak, yorum merkezleri, sergiler düzenlemek, yayın yapmak, rotalar oluşturmak ve sürdürmek gerekir. İdeal olarak bunlar sanayileşmenin gerçekleştiği ve en iyi iletişim kurulabilecek yerlerde konumlanmalıdır. Endüstri mirası alanları, mümkün olduğunca, kültür mirasını araştırma ve koruma ile ilgili kuruluşlar tarafından, halkın ve mesleki kuruluşların eğitimi için kullanılmalıdır.

Çeviri: Zeynep Ahunbay, 2017